

talán Miklós Ágnes Kata akár egy vita beemelésével a szöveg adott részéhez is pozícionálhatta volna önnön elgondolásait. Ez utóbbi megjegyzések ugyanakkor szintén az irodalomszemlélet kérdésköréhez tartoznak.

Miklós Ágnes Kata *A szóértés feltételei* című könyvének hiányt pótló létéből, illetve a hatalmas

szakirodalmi apparátus használatából és a téma fontosságából nem von le a szemléletbeli különbség, inkább csak példázza az olvasási módok közti eltérést, elismerve a kötet szerzőjének rendkívüli vállalkozását, illetve önnön érvelésének koherens létét.

Kovács Flóra

Cáfolat mint a nemzeti identitás tétele és levezetése

Aranka György Erdély-története. Sajtó alá rendezte Biró Anamária. Erdélyi Tudományos Füzetek 264. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Kvár 2010. 282 oldal

Biró Annamária, az Erdélyi Múzeum-Egyesület kutatója és könyvkiadójának vezetője, a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem adjunktusa, a kolozsvári Babes–Bolyai Tudományegyetem belső munkatársa jelentős, előszóval, jegyzetekkel, forrás- és (személynév)mutatóval ellátott, a 18–19. század elején készült történelemkönyvet bocsátott közre. Azt is mondhatnám, kétszáz évvel a mű elkészülte után, több esztendei munka árán kényelmetlen könyvet nyújt át a 21. század elkényelmesedett magyar olvasójának; kényelmetlen az ilyen szöveget olvasni: csak gondolkodva, mérlegelve, csak ide-oda lapozva, felmérve, összehasonlítva, elidőzve. Csak egy-egy más könyvet is elővéve, immár megbékélt auktorok időtlenné hűvösödött pillantása alatt.

A könyvnek három szerzője van. Az első (látszólag) Aranka György, hiszen a gyakran *Feleletként* aposztrófált és nyomtatásban itt először megjelenő szövegeket *A nemes Dr. Schlözer ABC-jére tett feleletnek rajzolatja* címmel ő írta. De ezek a szövegek többnyire kommentárok, érthetetlenek egy korábbi mű nélkül, amelyre feleletül, sőt inkább cáfolatul születtek: az pedig August Ludwig Schlözer műve, ő tehát a második szerző, a harmadik pedig a cáfolatot és az abban követhető vitát vizsgáló, értelmező Biró Annamária. Meglátása szerint a mű ugyan cáfolatnak indult, de szerzője, Aranka a munka folyamán egyre inkább önálló történeti munkának tekintette, beleépítette az erdélyi Magyar Nyelvmívelő

Társaság által megvitattott Csíki székely krónikát is, továbbfejlesztette – innen adódik aztán a jelen kiadvány határozott karakterű címe is: *Aranka György Erdély-története*. A közreadó a korszakról magyar és német nyelven már több jelentős tanulmányt is közölt, a Schlözer-vitát is értelmezte, és az Aranka-gyűjteményekben jártasságot szerezve maga is kutatást vezet.

A kötet célja a szövegközlés. Lássuk tehát, miben áll ez a szöveg. Biró Annamária több örzési helyről gyűjti egybe és olvassa összetartozóként Aranka György írásait, egy jogtörténeti-történetírói szempontokat érvényesítő, egyszerre többféle közönséggel számoló szerzőt látat. Szerzőről van szó, aki érzelmei nyelvi jegyeiből ítélve legalábbis csoporton elkövetett méltánytalanság (az európai tisztességen esett csorba) esetével kerül szembe. Az erdélyi székelyek prókátora lesz itt Aranka; az egykori Székelyvásárhelyen tevékenykedő és erdélyi nemesek, főleg a Bethlenek hűségese mondja e nációról: „A székely mint magyar eredetű nemzet különbözik a pácínacítától és kuntól mint tatár eredetű nemzetektől, a bissenusoktól mint orosz eredetűtől, a magyartól pedig mint attól régen megvált és régi eredeti rendtartásait szokásait s törvényeit külön társasági testben megtartott nemzetség. András Mátyás úgy ír a székelyekről mint legvitézesebb emberek, magok földét magok fegyverekkel nyerték, és magok között mind örökségeket, mind a hivatalokat

nemzetségek vagy tribusok, nemek és ágak szerent osztják. Werbőczy István ugyanazt írja (III:R:4. Tit)” (III. értekeződés, 117.).

Aranka tehát a székelységről mint katonanépről szól, amelynek helyi története a hadviselés szabályai szerint megnyert csatával kezdődik, szervezeti rendjét pedig szokásjog szentesíti. Aranka nemcsak székelyekről beszél, de éppen a székelyek jogi és történelmi megítélése érdekében kialakított, írásos védőbeszéde mutatja a vállalt feladat nehézségét. Okmányokat kell produkálni egy okmányokban életformája és mostoha története miatt szegény csoport helyzetének tisztázása érdekében, mondhatni, nyelvet kell keresnie az eredményes érveléshez, sőt vitázáshoz, mert az övé csak belső használatú. Tudja, hogy vitaközegben kell érvényt szereznie meggyőződésének, tudatosan politizál érveivel: közönsége nemcsak a magyar nyelven olvasókból áll, hanem azokból is, akik tudják: másként látja a kultúrát, aki maga is része annak (sokan a történelmi műveket imagológiai megfontolásból úgy is rendszerizik, hogy belső vagy külső kutatótól származnak). De mi is a kultúra és a lokális világhoz ki érthet, társadalmi kérdéseiben ki ítélkezhet? A konkrét cáfolat közreadása és tanulmányozása elvi és általános kérdések sokaságát veti fel.

Biró Annamária jó filológiai érzékkel kimutatja, hogy a cáfolat nyelve is vita tárgyát képezte, Mártonfi József gyulafehérvári püspök és császári cenzor németül és „azon melegében” tartotta volna célszerűnek az erdélyi nációk egyikét előnytelen színekben feltüntető értekezésre a választ, Aranka azonban a közreadó hipotézise szerint a gyors ríposztolás helyett az erdélyi lakosságcsoporthoz módszeres történetének megírását vette a fejébe, és ez időt kívánt. Továbbá maguknak a magyarul olvasóknak készítette okulásul (nem tartom kizártnak, hogy éppen a tankönyvírási lehetőségekkel is élve).

Fontos kérdése a könyvnek a csoportok egymáshoz való viszonyának láttatása, a népcsoport vagy alkotmánnyal is rendelkező náció új szempontok szerint való vizsgálata, a saját név, a másikat jelölő név érzékeny nyomon követése. A tudományos kutatások és a diplomácia, sőt politika ma is

megkerülhetetlen vonatkozása a (valamire) felhasznált források megbízhatósága vagy komolytalansága: idézek a néha nekiszilajodó, egyébként higgadt Arankától: „ki épít nagyobb bolondságon? Az é, aki a magyar nemzet történeteit, mint a magyarokét, a törököktől megkülönböztetve a Béla nótáriusára épít vagy az, aki azt Schlözeren építi?” (Felelet, 189.)

De hát ki az a dr. Schlözer? „...bosszantani akaró, s az irigység kovászat poshasztani s nevelni akaró ember” (Felelet 176.) – állítja franciás vitahévvvel és nyelvi erővel Aranka György, az erdélyi privilégiumok és szokásjogok bonyolult rendszerében talán nem eléggé tájékozott tudósról. A népek elképzelt nagy vásárán Aranka írása magának az Erdélyt lakó székelységnek becsületét is védelmezi a „tisztza származás” gondolata jegyében. Itt a tisztza származás a föld (a lakóhely és ingatlanbirtok) megszerzésének körülményeit jelenti, a belső szervezeti és életviteli tradíciók pedig mint a pozitívan értékelhető csoportos identitás tényezői jelennek meg.

Szöveges kultúra? „A magyarok krónikái, mikor a szászok elei bejöttek, az udvari énekeseknek *fecsegő énekeiből, a parasztnak hazug meséiből* és a *szentek életéből* állottanak!” (Felelet 188.) Ha ezt Bod Péter néphagyomány- és népköltészet-szemléletével, Pálóczi Horváth Ádám, Csokonai népszerű dalok iránti érdeklődésével, gyűjtőmunkájával vetjük egybe, világosabban látjuk a felvilágosodás értékrendjének pluralitását, lokális érvényesülésének változatait, képlekeny formáit.

Feleletnek rajzolatja... A vázlatjelletet a bővítés szükségességét hangsúlyozza a mű Aranka-féle címe, és ez a források és az értelmezés kényes összefüggésére világít rá. A jozefinizmus homogenizáló törekvései más formában a kalapos király halála után tovább élnek, és belső feszültségekben, modernizációs és identitásképző tendenciákban ragadhatók meg. Azonos-e a „székely történet” amelyet Székely Márton Tudományos gyűjteménybeli, 1818-as Aranka-méltatásában említ, azzal az oklevélanyaggal, amelynek létrehozásába Aranka 1797-ben kezdett, s amelynek kiadását is tervezte? Összekapcsolható-e Kovachich Márton György

hosszasabb erdélyi tartózkodása e könyvek megírásával? A fejezetek és a hozzájuk tartozó jegyzetek e kérdésekbe beavatnak, de nem adnak rájuk egyértelmű választ. Erre nincs is szükség, a szempontok sokaságát így is újszerűen vetik fel.

A kötet végjegyzetelése értékes, bár egy ilyen nagyigényű munkát illetően természetesen bővíthető, sőt bővítendő a későbbiekben. Bíró Annamária mint közreadó az értelmezést elkezdte, az olvasó és a szakolvasó folytatni fogja, hiszen mind az erdélyi lakosság társadalmi csoportjai, mind a jogi keretek változása vagy a mentalitás összetettsége további kutatásokat kíván: ebben az esetben valóban magának a szövegnek az egybeszerkesztése és közreadása volt a sürgetőbb feladat. Ehhez ajándékot is illeszt, amennyiben kifejti a szövegből az argumentációban említett olvasmányokat, elsősorban a nyomtatott műveket, de több kéziratban (akkor) hozzáférhető írást is, ezeket *Aranka György forrásai* címmel betűrendben közli. A magyarokra és az erdélyi nációnokra vonatkozó ismereteinkhez, különösen a magyarul beszélőkhöz ezután már ez a sajtós, intenciózusságában is elgondolkodtató identitásmű is hozzátartozik a korban legismertebbek, Bél Mátyás *Adparatusa*, Pray György többféle *Annalese*, Schwandtner *Scriptores rerum hungaricarum veterese*, Benkő József részben kinyomtatott, kéziratban terjesztett *Transsylvaniaija* vagy a bécsi megrendelésre készített

történettudományi, jogi kiadványok traktátusok vagy okmánygyűjtemények mellett.

A sajtós nyelvű, sokfelé utaló szöveg áttekintését és megközelítését a bevezető tanulmány, a bátor és invenciózus tagolás és a jegyzetek, források mellett a névmutató (voltaképpen személynévmutató) segíti.

Milyen polcra tegyük a könyvet? Schlözer munkája, a *Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*je mellé? (1797-ben jelent meg...) Herder munkája mellé, amelynek a magyar nyelvre vonatkozó része annyi szomorúságot okozott Kölcseynek, Vörösmartyknak? *A székely oklevéltár* kötetei mellé? Önismereti kísérlet, tiszteletre méltó írás, Aranka-képünkön is hatalmasat változtat, politikus volt, ha nyelvészkedett, titkárkodott is.

Válságos időkben számba kell venni a várnépet. Valaha a magyar király, illetve az erdélyi fejedelem utasítására az erre kirendelt fejedelmi biztosok, commissariusok összeírták a népet; a központi hatalom székelypolitikáját követhetjük figyelembe ezekben az okmányokban. Aranka mint önszerveződési szöveges tanúságokat kezelte a számára hozzáférhető anyagokat. Annyit mondhatok a könyvről, amennyit kétszáz éve saját műve cenzúrára küldése után jelentett ki sommásan Aranka: „E nagy mű.”

Egyed Emese

De vajon ez mind Mezőség?

Mezőség. Történelem, örökség, társadalom. Szerkesztette Keszeg Vilmos és Szabó Zsolt. Művelődés, Kvár 2010. 476 oldal

A Keszeg Vilmos és Szabó Zsolt által szerkesztett tanulmánykötet a kolozsvári Művelődés Könyvkiadó gondozásában jelent meg 2010-ben. A huszonkilenc tanulmányt, valamint – mintegy függeléként – tizenhét mezősegi híres ember bemutatását tartalmazó kiadványban elsősorban az Erdélyi Múzeum-Egyesület Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztálya és a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia

Tanszéke által 2006-ban és 2008-ban Kolozsváron megszervezett Mezőség-konferenciákon elhangzott előadások szerkesztett, adott esetekben átirrt vagy más címmel közölt változatai olvashatók, kiegészülve néhány más, az adott témakörhöz kapcsolódó tanulmánnyal.

Fontos megjegyezni, hogy mindkét konferencia anyagának nagy része már megjelent nyomtatásban a kolozsvári Művelődés folyóirat hasábjain: az